

Liubovi BRÎNZĂ

doctorand

REPARAREA PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN ACȚIUNILE ILICITE ALE ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ ȘI ALE INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI CU PRILEJUL DESFĂȘURĂRII PROCESULUI PENAL

The article tackles the problem of mending of the material and the immaterial damages due to illicit actions of the penal pursuance institutions and of judicial instances, related to the unfolding of the penal process. The author realizes the analysis, referring to the stipulations of some laws of Republic of Moldova, like the Law as to the way of mending the damage due to illicit actions of the penal pursuance institutions, prosecutor's office and judicial instances, the Penal Procedure Code, Labour Code, the Law as to the Bar, Criminal Code, Fiscal Code and others. According to art.5 of the Law as to the way of mending the damage caused by the means of illicit actions of the penal pursuance bodies, prosecutor's office and judicial instances not only the material damage is repairable and the sums equivalent to the caused moral damage are given back to the harmed person. The concept of moral damage appeared relatively recently in the legislature of Republic of Moldova.

În literatura de specialitate au fost exprimate mai multe puncte de vedere privitoare la înțelesul noțiunii „prejudiciu”: „lezarea dreptului subiectiv și a bunurilor persoanei”¹; „modificările negative în valoarea ocrotită de lege, care pot avea caracter patrimonial sau nepatrimonial”²; „consecințele negative cu caracter patrimonial sau nepatrimonial ale faptei ilicite, apărute ca urmare a lezării drepturilor subiective patrimoniale sau nepatrimoniale ale persoanei”³.

Există și o definiție legislativă a noțiunii „prejudiciu”: „cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat)” (alin.(2) art.14 al Codului civil). În realitate, în această normă se definește noțiunea de prejudiciu material (patrimonial). Aceasta rezultă nu numai din analiza conținutului dispoziției de la alin.(2) art.14 al Codului civil. Ideea se desprinde și din confruntarea a două prevederi de la

art.11 „Metodele de apărare a drepturilor civile” din Codul civil: „repararea prejudiciilor” (lit.g)) și „repararea prejudiciului moral” (lit.i)).

Prejudiciul material este întotdeauna legat de pierderile de ordin material sub forma costului bunurilor pierdute sau deteriorate, a pierderii retribuției, pensiei, sub forma efectuării unor plăți neîntemeiate etc. Acest tip de prejudiciu are o expresie bănească, de aceea repararea lui presupune restabilirea stării patrimoniale inițiale (așa cum a fost ea înainte de reținerea ilegală, aplicarea ilegală a măsurii represive de ținere sub arest, tragerea ilegală la răspundere penală etc.) sau, când aceasta e imposibil, repararea pierderilor suferite.

În conformitate cu alin.(2) art.5 al Legii privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în continuare – Legea), cererea de chemare în judecată privind repararea prejudiciului se depune în termen de 3 ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului.

În cazul cererii adresate instanței judecătorești, legiuitorul precizează ordinea în care va fi examinată aceasta: nu în ordine procesual penală, ci în ordine procesual civilă. Or, conform art.7 „Intentarea procesului civil” din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 30.05.2003, „instanța judecătorească intenționează procesul civil la cererea persoanei care revendică apărarea unui drept al său încălcat sau contestat, libertății ori a unui interes legitim”⁴. Considerăm necesară consacra pe cale legislativă a ordinii procesual penale de examinare a cererii de reparare a prejudiciului material. Această propunere se înscrie în ideea de promovare consecventă de apartenență ramurii dreptului procesual penal a raporturilor de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești cu prilejul desfășurării procesului penal. În acest plan, recomandăm ca art.5 al Legii să fie reformulat după cum urmează:

„Prejudiciul material, cauzat persoanei fizice sau juridice prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești, se repară în ordinea prevăzută de legislația procesual penală”.

Vom supune analizei, în ordinea în care se succed în textul Legii, formele prejudiciului material cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești.

Astfel, în primul rând, conform lit.a) art.7 din Lege, se restituie salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa principală de existență a persoanei, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite.

Conform art.128 din Codul muncii, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 28.03.2003⁵, salariul

reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă, pentru munca prestată sau care urmează a fi prestată. Potrivit art.130 din același act legislativ, salariul include salariul de bază (salariul tarifar, salariul funcției), salariul suplimentar (adaosurile și sporurile la salariul de bază) și alte plăți de stimulare și compensare.

Ce înseamnă „alte venituri”?

Sub incidența acestei noțiuni intră, înainte de toate, veniturile obținute din activitatea de întreprinzător. Aceasta rezultă din interpretarea prevederilor de la alin.2 art.1 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 3.01.1992⁶: „Munca efectuată conform contractului (acordului) de muncă încheiat nu este considerată antreprenoriat”. De aici rezultă că venitul, obținut din activitatea de întreprinzător, nu este considerat salariu.

Nu reprezintă salariu nici onorariul avocatului. Conform art.54 din Legea cu privire la avocatură, munca avocatului este remunerată din contul onorariilor promise de la persoanele fizice și juridice.

În general, considerăm că noțiunea de venituri, care urmează a fi restituite persoanei care a suferit prejudiciul material, trebuie formulată după modelul noțiunii de venit brut, definite la art.14 din Codul fiscal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997.⁷ Totuși, acestei noțiuni trebuie să-i fie operate anumite ajustări, astfel încât să fie respectat principiul asigurării dreptului celui reabilitat la repararea deplină a prejudiciului. Ținând cont de aceasta, noțiunea de venituri, care vor fi restituite persoanei care a suferit prejudiciul material, trebuie să includă orice venit – imposabil sau neimposabil – inclusiv venitul ratat, precum și facilitățile acordate de patron, obținute de persoanele juridice sau fizice din toate sursele aflate în Republica Moldova sau în afara ei, precum și venitul investițional și venitul financiar obținut din surse aflate în Republica Moldova sau în afara ei.

În vederea respectării întocmai a principiului asigurării dreptului celui reabilitat la repararea deplină a prejudiciului, considerăm că din dispoziția lit.a) art.7 al Legii necesită să fie excluse cuvintele „ce constituie sursa ei principală de existență”. Or, cel reabilitat are dreptul să-i fie restituite toate veniturile, fără excepție, pe care le-a obținut sau le-ar fi obținut în perioada când a fost atras ilegal în orbita procesului penal.

Potrivit lit.b) art.7 al Legii, se restituie pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii sub arest.

În context, prezintă interes rezultatul examinării de către Curtea Constituțională a Federației Ruse a sesizării adresate de mai mulți cetățeni, în care aceștia invocă

încălcarea dreptului constituțional la asigurarea cu pensie de către art.124 al Legii Federației Ruse despre pensiile de stat. Conform acestui articol, pe timpul aflării cetățeanului în condițiile de privare de libertate, conform hotărârii judiciare, achitarea pensiei se suspendă. Examinînd sesizarea, Curtea Constituțională a declarat neconstituțională prevederea legală respectivă.⁸

Considerăm că acest exemplu este relevant și pentru sistemul de drept al Republicii Moldova. În acord cu art.47 „Dreptul la asistență și protecție socială” din Constituția Republicii Moldova, statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, iar cetățenii au dreptul la asigurare în caz de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor. Deoarece nu se face excepție pentru nici o categorie de persoane, nu există nici un temei ca pe durata privării sale de libertate (inclusiv ca urmare a aplicării măsurii represive de ținere sub arest), cetățeanul să nu-și poată exercita dreptul constituțional prevăzut la art.47 al Constituției.

În conformitate cu lit.c) art.7 al Legii, este restituită averea (inclusiv depunerile bănești și dobînzile aferente, obligațiile împrumuturilor de stat și câștigurile aferente) confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească sau ridicată de organul de urmărire penală, precum și averea sechestrată.

Conform art.106 din Codul penal, confiscarea specială este o măsură de siguranță care constă în trecerea, forțată și gratuită, în proprietatea statului a bunurilor utilizate la săvîrșirea infracțiunilor sau rezultate din infracțiuni.

Ridicarea de obiecte și documente este o acțiune procesuală reglementată de art.126-132 CPP, în urma căreia sînt ridicate anumite obiecte sau documente din locuri cunoscute de către organul de urmărire penală.

Potrivit art.203 CPP, punerea sub sechestrul a bunurilor, adică a valorilor materiale, inclusiv a conturilor și depozitelor bancare, este o măsură procesuală de constrîngere, care constă în inventarierea bunurilor materiale, proprietarului sau posesorului interzicîndu-li-se de a dispune de ele, iar în cazurile necesare – de a se folosi de aceste bunuri.

În conformitate cu alin.(3) art.162 CPP, în caz de achitare a persoanei, precum și în caz de scoatere de sub urmărirea penală pe temei de reabilitare, contravaloarea obiectelor alterate sau pierdute în cadrul efectuării expertizei sau a altor acțiuni legale se restituie proprietarului sau posesorului legal, indiferent de calitatea lui procesuală, din bugetul de stat.

Considerăm că în această normă accentul trebuie pus pe restituirea în natură a bunurilor sechestrate. Numai în caz de imposibilitate trebuie restituite bunuri de aceeași valoare sau, la dorința persoanei reabilite,

contravaloarea acestora. Or, anumite bunuri pot comporta valoare sentimentală pentru persoană. De aceea, este important să-i fie restituite bunurile individual determinate care i-au fost sechestrate.

Conform lit.d) art.7 al Legii, se restituie amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate de persoana fizică în legătură cu acțiunile ilicite.

Prin „amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare” se are în vedere amenda privită drept categorie de pedeapsă prevăzută la art.64 din Codul penal.

În conformitate cu art.227 CPP, cheltuieli judiciare sînt considerate cheltuielile suportate, potrivit legii, pentru asigurarea bunei desfășurări a procesului penal. Aceste cheltuieli includ sumele: plătite sau care urmează a fi plătite martorilor, părții vătămate, reprezentanților lor, experților, specialiștilor, interpreților, traducătorilor și asistenților procedurali; cheltuite pentru păstrarea, transportarea și cercetarea corpurilor delictive; cheltuite în legătură cu efectuarea acțiunilor procesuale în cauza penală etc. Conform art.229 CPP, cheltuielile judiciare pot fi suportate de către condamnat sau persoana în privința căreia urmărirea penală a fost încetată.

Potrivit lit.e) art.7 al Legii, se restituie sumele plătite de persoană pentru asistența juridică.

La art.54 din Legea cu privire la avocatură este reglementat modul de remunerare a activității de avocat.

Însă, așa cum afirmă just M.V. Maksimenko, prin „sumele plătite de persoană pentru asistența juridică” trebuie înțelese nu doar sumele plătite avocaților, deoarece și alți subiecți pot acorda asistență juridică.⁹ Într-adevăr, conform pct.2) alin.(2) art.67 CPP, în calitate de apărător în procesul penal poate participa nu numai avocatul, dar și altă persoană abilitată prin lege cu atribuții de apărător. Astfel, nu există nici un motiv de a limita sumele plătite pentru asistența juridică doar la sumele plătite avocaților. În procesul penal, persoana poate fi asistată concomitent de avocat și de altă persoană, abilitată prin lege cu atribuții de apărător, sau de cîțiva avocați, sau de cîteva asemenea persoane abilitate. În aceste condiții, sumele plătite pentru asistența juridică trebuie restituite integral celui reabilitat.

În conformitate cu lit.f) art.7 al Legii, se restituie cheltuielile pentru tratamentul persoanei, tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării).

În opinia lui M.F. Poleakova, prejudiciul patrimonial poate fi de două tipuri: prejudiciu patrimonial cauzat bunurilor persoanei și prejudiciu patrimonial cauzat persoanei însăși.¹⁰ La rîndul său, A.M. Erdelevski consideră că prejudiciul material (patrimonial) se poate exprima inclusiv în cheltuielile legate de corectarea sau compensarea funcțională a deficiențelor din organismul persoanei.¹¹

Într-adevăr, conform pct.32 art.6 CPP, prin „prejudiciu” se are în vedere paguba morală, fizică sau materială, care poate fi evaluată în expresie bănească.

Tocmai despre paguba fizică este vorba la lit.f) art.7 al Legii. Însă, sub aspectul modului de reparare, pot fi deosebite nu trei tipuri ale prejudiciului, dar două: *prejudiciul material* și *prejudiciul moral*. Iată de ce, ca formă a prejudiciului material apar cheltuielile pentru tratamentul persoanei.

Potrivit lit.g) art.7 al Legii, se restituie cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau instanța judecătorească.

Astfel, la art.235 CPP se prevede că citarea în procesul penal constituie acțiunea procesuală prin care organul de urmărire penală, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată asigură prezentarea unei persoane în fața sa pentru desfășurarea normală a procesului penal.

Considerăm necesară completarea dispoziției de la lit.g) art.7 al Legii. Astfel, în perioada operării acțiunilor ilegale ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanței judecătorești, rudele celui reabilitat suportă cheltuieli de transport sau legate de comunicarea telefonică cu organele judiciare, fie cheltuieli ce țin de colectele în bunuri sau bani transmise persoanei în perioada de detenție etc. Chiar dacă aceste cheltuieli nu sînt efectuate nemijlocit de către cel reabilitat, ele afectează sfera lui patrimonială, fiind vorba de cheltuieli din bugetul familiei. De aceea, pentru a asigura restabilirea stării patrimoniale inițiale a celui reabilitat, este necesară și restituirea acestor cheltuieli. Totodată, efectuarea unor astfel de cheltuieli trebuie probată cu ajutorul biletelor de călătorie, cecurilor, bonurilor de plată, chitanțelor, facturilor și altor asemenea mijloace de probă.

În conformitate cu art.13 al Legii, prejudiciul material specificat la lit.a), c)-g) se repară din contul bugetului de stat, iar dacă prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget.

Considerăm că această dispoziție nu contribuie la realizarea principiului operativității și oportunității măsurilor de reabilitare. Posibilitățile bugetelor locale sînt de multe ori reduse, de aceea cererea privind repararea prejudiciului poate să rămînă mult timp nesatisfăcută din motive ca și cum obiective. Pentru a nu se admite aceasta, este necesar ca din alin.(1) art.13 al Legii să fie excluse cuvintele „iar dacă prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget”. De reținut că, potrivit alin.(2) art.1415 din Codul civil, statul, în cazul reparării prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești, are dreptul de regres față de persoanele cu funcție de răspundere din organele de urmărire penală,

procuratură sau instanța judecătorească, dacă vinovăția lor este constatată prin sentință judecătorească.

Exercitarea de către stat a acestui drept de regres este de natură a nu-i crea persoanei prejudiciate incomodități suplimentare, legate de practicile birocratice ale unor funcționari publici care sînt chemați să-i rezolve problema.

În conformitate cu prevederile Legii, este reparabil nu numai prejudiciul material cauzat persoanei prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești. Conform art.3 al Legii, persoanei prejudiciate i se restituie și sumele echivalente prejudiciului moral cauzat acesteia.

Conceptul de prejudiciu moral a apărut în legislația noastră relativ recent. Pe parcursul mai multor ani s-a considerat că, într-o societate socialistă, prejudiciul moral nu poate fi reparat prin excelență. Pentru fundamentarea acestei teze era adus considerentul care se reducea la aceea că omul sovietic a atins, după valoarea, ponderea sa, un nivel atât de înalt, încît personalitatea lui nu poate fi nicidecum evaluată în bani. Însă, treptat, în conștiința socială și în abordarea legiuitorului a început să se formeze o viziune nouă asupra acestei probleme.

Astfel, în literatura de specialitate au fost formulate următoarele definiții ale noțiunii „prejudiciu moral”: „suferințele morale și fizice cauzate prin acțiuni ce atentează la valorile nemateriale ale persoanei sau care încalcă drepturile personale nepatrimoniale ale acesteia”¹²; „suferințele neîntemeiate fizice și psihice, discreditarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanei”¹³; „consecințele negative ale încălcării drepturilor patrimoniale sau nepatrimoniale, exprimate în suferințe sau frămîntări sufletești”¹⁴.

Definiția legislativă a noțiunii „prejudiciu moral” transpare din lectura dispoziției alin.(1) art.1422 „Reparația prejudiciului moral” din Codul civil: „În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc”. Așadar, la nivel legislativ, noțiunea „prejudiciu moral” se înțelege în esență ca suferințe psihice sau fizice.

Aceasta intră în discordanță cu interpretarea noțiunii „prejudiciu moral” în practica judiciară: „suferințele morale și psihice (de exemplu, jignire, rușine, disperare, defectuositate, indignare, stare de disconfort), pe care le suportă (îndură) reclamantul în urma acțiunilor ilegale ale reclamatului...” (pct.19 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale a cetățenilor și organizațiilor”, nr.11 din 27.03.1997¹⁵).

Însă, literalmente, „moral” înseamnă și „care aparține psihicului, care se referă la psihic”¹⁶. De aceea, expresia „suferințele morale și psihice” din definiția de mai sus are, în mod evident, un caracter tautologic. Însă, în comparație cu definiția legislativă, ea nu face referire la „suferințele fizice”. Poate această poziție este mai corectă? Cum se poate exprima prejudiciul moral în suferințe fizice?

Această posibilitate este afirmată în practica judiciară rusă. Astfel, în Hotărîrea Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse „Cu privire la unele probleme de aplicare a legislației privind compensarea prejudiciului moral”, nr.10 din 20.12.1994¹⁷, se arată că prin „prejudiciu moral” trebuie înțelese suferințele psihice sau fizice, cauzate prin acțiuni sau inacțiuni, care atentează asupra valorilor nepatrimoniale aparținînd cetățeanului de la naștere sau în virtutea legii (viața, sănătatea, demnitatea persoanei, reputația profesională, inviolabilitatea vieții private, secretul personal și familial etc.), sau care îi încalcă drepturile personale nepatrimoniale (dreptul de folosire a propriului nume, dreptul de paternitate asupra unei opere și alte drepturi similare), sau care încalcă drepturile patrimoniale ale cetățeanului. În special, conform hotărîrii specificate, prejudiciul moral se poate exprima în frămîntările sufletești legate de: pierderea rudelor; imposibilitatea continuării vieții sociale active; pierderea locului de muncă; divulgarea secretului familial sau medical; răspîndirea unor date care nu corespund realității și care denigrează onoarea, demnitatea și reputația profesională a persoanei; limitarea temporară sau privarea de anumite drepturi; durerea fizică legată de cauzarea mutilării sau a unei alte vătămări a sănătății, ori de afecțiunea suportată în rezultatul suferințelor psihice etc.

Din cele relatate putem deduce că persoana căreia i s-a cauzat un prejudiciu moral suportă suferințe psihice sub forma unor modificări negative ale funcționării psihicului, sau suferințe fizice, sub forma unor modificări ale funcționării biologice a organismului. De exemplu, în momentele maltratării și în procesul tratamentului, persoana suportă suferințe fizice. În afară de aceasta, suferințe psihice îi provoacă perceperea emoțională de către persoană a handicapului său social și fizic. În ansamblu, ambele tipuri de suferințe constituie prejudiciu moral.

În acest context, conform alin.(2) art.1422 din Codul civil, prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial. În acest sens, M.V. Maksimenko are dreptate cînd afirmă: „Compensarea prejudiciului moral reprezintă forma de bază a răspunderii statului pentru acțiunile persoanelor cu funcție de răspundere, deoarece restituind pierderile materiale statul doar compensează ceea ce persoana nu a pierdut sau ar fi primit dacă drepturile ei nu ar fi fost încălcate”¹⁸.

Probabil, este de prisos a convinge pe cineva cît de mari sînt frămîntările și supliciile persoanelor care au fost prejudiciate cu prilejul desfășurării procesului penal. Pentru aceste persoane, repararea prejudiciului moral este de multe ori mult mai importantă decît repararea prejudiciului material.

Detenția neîntemeiată, care poate dura mai multe luni sau chiar mai mulți ani, pe lîngă frămîntările acute cu caracter psihic, aproape întotdeauna presupune și considerabile suferințe de ordin fizic, constituind urmările condițiilor din unele locuri de detenție. Cu siguranță, practic este cu neputință a-i repara unui nevinovat toate suferințele psihice și fizice pe care a fost nevoit să le suporte. Cu toate acestea, compensarea bănească a prejudiciului moral ar fi în cea mai mare măsură un act justificat.

Din prevederea de la alin.(1) art.1422 din Codul civil rezultă că repararea prejudiciului moral se face prin restituirea echivalentului bănesc al acestui prejudiciu.

Din dispoziția art.1423 din Codul civil rezultă că la evaluarea cuantumului prejudiciului moral se iau în considerație următoarele împrejurări: caracterul și gradul suferințelor fizice și psihice ale persoanei reieșind din circumstanțele concrete în care a fost cauzat prejudiciul, precum și din particularitățile ce caracterizează persoana; gradul de vinovăție a celui care cauzează prejudiciul; cerințele de rezonabilitate și echitate; alte împrejurări care merită a fi luate în calcul.

Totuși, în doctrina juridică s-a afirmat că aceste criterii poartă un caracter prea generic și interpretabil, iar judecătorului i se oferă un spațiu prea vast – să evalueze cuantumul prejudiciului moral la propria discreție.¹⁹ Stabilirea mărimii prejudiciului moral reclamă o atenție deosebită a judecătorului la soluționarea fiecărui caz concret, deoarece deocamdată lipsesc criteriile precise de diferențiere a prejudiciului moral. În acest sens, M.M. Gromzin, de exemplu, menționează că este necesară construirea unor modele matematice întemeiate, consacrate pe cale legislativă, obținute în procesul studierii rezultatelor, care este oportun a fi prezentate sub forma unor instrucțiuni de determinare a prejudiciului moral de toate formele.²⁰ Asemenea modele au fost concepute de unii autori²¹, dar au fost pe bună dreptate criticate pentru căderea în altă extremă: în locul aprecierii nelimitate din partea judecătorului, în prim-plan se propun mărimi strict determinate (care nu presupun limita inferioară și limita superioară) ale sumelor de reparare a prejudiciului moral.²²

Studiind experiența altor state, A.A. Podoprigora identifică trei variante de evaluare a cuantumului prejudiciului moral: 1) în fiecare caz, cuantumul este determinat de instanța de judecată reieșind din circumstanțele concrete și trăsăturile ce-l caracterizează pe cel prejudiciat; 2) legea stabilește limitele în interiorul cărora instanța

de judecată determină cuantumul concret al reparației; 3) cuantumul de reparație este stabilit de lege sub forma unei sume concrete.²³ Considerăm că pentru țara noastră ar fi oportună îmbinarea primelor două variante, cînd legea stabilește marja în ale cărei limite instanța de judecată are dreptul să determine cuantumul concret al reparației, însă în funcție de circumstanțele concrete ale cazului și particularitățile ce-l caracterizează pe cel prejudiciat. Or, în condițiile Republicii Moldova, determinarea cuantumului reparației reieșind doar din discreția judecătorului ar reprezenta un lux nepermis deocamdată. În același timp, stabilirea unei limite inferioare a sumei reparate din contul statului ar servi pentru cel reabilitat ca garanție a obținerii unei reparații fie și minime, dar pe deplin determinate.

De exemplu, în Japonia reparația prejudiciului moral pentru arestarea ilegală, care ia în considerație inclusiv suferințele psihice, constituie de la 200 pînă la 400 ¥ pentru fiecare zi petrecută sub arest.²⁴ Astfel, limita minimă a reparației ar reprezenta așa-numitul „minim garantat” care trebuie reparat oricărei persoane reabilitate fără o adresare specială în instanța de judecată, numai în baza deciziei (hotărîrii) de reabilitare. În afară de aceasta, regularizarea mărimilor sumelor de reparație ar contribui în mod sigur la stabilirea unei atitudini mai echitabile a statului față de fiecare din cetățenii săi. Însă, dacă cetățeanul nu este totuși de acord cu cuantumul reparației, stabilit în conformitate cu marja fixată în lege, el ar trebui să aibă dreptul de a revendica în instanța de judecată repararea prejudiciului moral în aceeași mărime, care, în opinia lui, corespunde gradului real al suferințelor lui psihice și fizice. Totodată, stabilirea limitei superioare a reparației acordate persoanei reabilitate nu poate, în principiu, să echivaleze cu deplinătatea reparației prejudiciului moral. Este absolut evident că oricît de mare ar fi suma plătită celui prejudiciat, ea nu va putea recupera suferințele pe care le-a suportat, ci doar le va estompa într-o anumită măsură.

Dintr-o altă perspectivă, ca problemă care ridică un interes deosebit în contextul prezentului studiu apare oportunitatea reparării prejudiciului moral cauzat unei persoane juridice prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare.

În literatura de specialitate se acordă spații largi chestiunii privind răspunderea penală a persoanei juridice.²⁵ În legislația procesual penală există un compartiment aparte – Capitolul VI din Titlul III al Părții Speciale – dedicat procesului privind urmărirea penală și judecarea cauzelor privind infracțiunile săvîrșite de persoanele juridice.

Așa cum rezultă din art.524 și 525 CPP și art.1 al Legii, este reparabil prejudiciul moral și material cauzat persoanei fizice sau juridice prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale

instanțelor judecătorești. În același timp, din art.1405 din Codul civil rezultă că prejudiciul moral i se repară numai persoanei fizice. În art.1422 „Reparația prejudiciului moral” din Codul civil se folosește termenul „persoană” care desemnează persoana fizică sau juridică. Totodată, din conținutul art.3 al Legii se desprinde că, în modul stabilit de legislația civilă, se repară prejudiciul moral cauzat persoanei fizice sau juridice.

În condițiile unei asemenea degringolade legislative, când normele din același act normativ sau din diferite acte normative se contrazic reciproc, este extrem de greu a se răspunde la întrebarea: este oare reparabil prejudiciul moral cauzat persoanei juridice prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie, înainte de toate, să clarificăm: unei persoane juridice îi poate fi cauzat un prejudiciu moral?

Anterior am specificat că, în esență, prejudiciul moral se manifestă prin suferințe psihice și fizice. Iar persoana juridică reprezintă o formațiune esențialmente artificială, nu are nici corp fizic, nici conștiință. Deci, nu poate avea suferințe fizice sau psihice. Pe cale de consecință, persoana juridică nu e în drept să ceară repararea prejudiciului moral.

Un asemenea punct de vedere atrage prin simplitatea sa. Dar nu este oare și un punct de vedere simplist?

Să începem cu aceea că în literatura de specialitate a fost exprimată ideea de a include „în cadrul obiectului juridic al infracțiunii de calomnie și apărarea relațiilor sociale privitoare la demnitatea persoanei juridice, la reputația acesteia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), cu atât mai mult cu cât prin imputarea unor fapte determinante neadevărate se poate aduce atingere prestigiului de care se bucură în raport cu alte persoane juridice și se pot cauza prejudicii imense, pînă la eliminarea din angrenajul economico-social”.²⁶ Totodată, la §187 din Codul penal german se incriminează calomnia (*Verleumdung*), cînd prin afirmația neadevărată este periclitat, printre alte valori, creditul persoanei, ceea ce subliniază faptul că și persoana juridică poate fi subiect pasiv al infracțiunii.²⁷ Tot astfel, în legislația franceză, art.29 din Legea din 1881 incriminează fapta de defăimare (la *diffamation*); în acest caz, persoana juridică poate fi subiect pasiv al infracțiunii.²⁸ Aceeași soluție este susținută în doctrina penală italiană în ce privește fapta de defăimare (*diffamazione*).²⁹

Care este scopul prezentării tuturor acestor exemple?

Mai sus am consemnat că prejudiciul moral poate fi catalogat prin frămîntările sufletești legate inclusiv de răspîndirea unor date care nu corespund realității și care denigrează onoarea, demnitatea și reputația profesională a persoanei.

În general, în literatura de specialitate e acceptat punctul de vedere, conform căruia prin „onoare” trebuie înțeleasă aprecierea calităților persoanei de către societate, prin „demnitate” – autoaprecierea de către persoană a calităților pe care le are, iar prin „reputație profesională” – aprecierea calităților profesionale ale persoanei de către societate.³⁰

Interpretarea sistematică a art.16 din Codul civil ne duce la concluzia că persoana fizică e caracterizată prin valori personale nepatrimoniale precum onoare, demnitate și reputație profesională. Iar persoana juridică poate avea numai reputație profesională. Aceasta rezultă în special din dispoziția alin.(3) art.16 din Codul civil: „La cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei și demnității unei persoane fizice și după moartea acesteia”.

Art.55 din Codul civil recunoaște posibilitatea dobîndirii și exercitării de către persoana juridică a drepturilor personale nepatrimoniale. În mod vădit, dreptul la reputația profesională este unul dintre aceste drepturi. Reiese că acest drept ar trebui apărut, în conformitate cu art.15 „Apărarea drepturilor personale nepatrimoniale” din Codul civil.

Însă, asistăm la o situație paradoxală: dreptul există, dar mecanismul de apărare a acestuia nu este prevăzut de legislație. Iar aceasta contravine principiului asigurării restabilirii drepturilor încălcate. Mai mult, punerea la îndoială a posibilității reparării prejudiciului moral cauzat unei persoane juridice vine în dezacord și cu principiul recunoașterii egalității participanților la raporturile juridice, principiu proclamat la art.1 din Codul civil.

În afară de aceasta, art.11 din Codul civil nu face nici un fel de excepții pentru aplicarea unor sau altor metode de apărare a drepturilor civile, în funcție de persoana căreia îi aparțin aceste drepturi. Posibilitatea de aplicare a metodei concrete de apărare a drepturilor civile depinde în exclusivitate de esența raportului juridic corespunzător. Iată de ce nu există nici un impediment în privința aplicării reparării prejudiciului moral (metodă de apărare a drepturilor civile prevăzută la lit.i) art.11 din Codul civil) față de persoanele juridice care iau parte la raporturile juridice de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

Mentținerea la un înalt nivel a reputației profesionale a persoanei juridice este necesară indiferent de sistemul social-politic al țării și situația social-economică concretă a societății. O semnificație deosebită a acestei probleme se atestă tocmai în condițiile economiei de piață, cînd de opinia despre persoana juridică depinde bunăstarea ei economică reală. Însăși existența persoanei juridice depinde într-o mare măsură de reprezentările despre ea pe care și le creează reprezentanții altor

persoane juridice (sponsorii, furnizorii, creditorii etc.), precum și cetățenii de rînd care pot avea calitatea de consumatori ai mărfurilor, serviciilor, lucrărilor produse de această persoană juridică.

Pentru persoanele juridice este specifică participarea la relațiile de piață, și anume aceasta condiționează antrenarea persoanelor juridice în competiție, în procesul concurențial. În acest sens, să nu uităm că, potrivit art.21 din Codul penal, nu orice persoană juridică, ci numai persoana juridică care desfășoară activitate de întreprinzător poate avea calitatea de subiect al infracțiunii. Deci, poate suporta consecințele negative ale unor acțiuni procesuale.

Însă, factorii care diminuează potențialul concurențial al persoanelor juridice împiedică libertatea activității de întreprinzător și crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție, garantate de art.126 al Constituției. Deoarece acești factori cauzează un prejudiciu moral persoanei juridice.

Dar, în acest plan este justificată întrebarea: despre ce suferințe psihice sau fizice poate fi vorba dacă persoana prejudiciată este o persoană juridică?

Încercînd să răspundă la această întrebare, V.T. Smirnov arată că, în cazul persoanei juridice, prejudiciul moral consistă în tot felul de consecințe negative ale încălcării drepturilor ei personale nepatrimoniale, legate potențial de reducerea sferei ei patrimoniale.³¹ Deci, dacă referitor la o persoană fizică putem utiliza conceptele „suferințe psihice și fizice”, „vătămarea sănătății”, „dereglarea relațiilor cotidiene normale” etc., atunci în cazul persoanei juridice prejudiciul moral are o altă formă de exprimare: dereglarea anumitor procese și tradiții de gestiune, a relațiilor cu partenerii de afaceri, dezorganizarea structurii, a climatului organizațional, a planificării strategice, deturnarea de la scopurile și sarcinile trasate etc. Iată lista nici pe departe exhaustivă a „suferințelor” pe care le poate suporta o persoană juridică, atunci cînd devine victima acțiunilor ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

De exemplu, dezorganizarea climatului organizațional și a ritmului de producție se poate manifesta prin creșterea procentajului de disponibilizări ale salariaților, iar dereglarea relațiilor cu partenerii de afaceri – prin rezilierea contractelor.

Trăsătura de bază a reputației profesionale, ca valoare personală nepatrimonială, este caracterul ei absolut.³² Aceasta incumbă tuturor terților obligația de a nu împiedica persoana juridică să-și exercite drepturile. Într-adevăr, în cazul atingerii aduse reputației profesionale a persoanei juridice – devenită victimă a acțiunilor ilicite ale organelor judiciare – apare prejudiciul moral prezumat. Adică, un prejudiciu inevitabil, care nu poate să nu apară. Un prejudiciu care este cauzat unei persoane

juridice ce-și desfășoară activitatea cu bună-credință, în conformitate cu legislația, cu scopurile și sarcinile statutare.

Pentru apărarea deplină a reputației profesionale a persoanei juridice nu este suficientă dezmințirea informațiilor care lezează reputația profesională, așa cum o cere alin.4)-6) art.16 din Codul civil. Altfel, nu va fi respectat principiul asigurării dreptului celui reabilitat la repararea deplină a prejudiciului.

Chiar dacă în legislație lipsesc reglementări exprese care țin de repararea prejudiciului moral cauzat unei persoane juridice prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare, nu trebuie de uitat de pîrghia de rezervă care poate fi aplicată în această ipoteză.

Astfel, conform art.5 „Analogia legii și analogia dreptului” din Codul civil, în cazul nereglementării prin lege ori prin acord al părților și lipsei de uzanțe, raporturilor patrimoniale și personale nepatrimoniale li se aplică, dacă aceasta nu contravine esenței lor, norma legislației civile care reglementează raporturi similare.

În acest sens, pot fi aplicate prin analogie normele privind modul de reparare a prejudiciului moral cauzat persoanei fizice prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare. De asemenea, este aplicabilă prevederea de la alin.2 art.8 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: „Pagubele, inclusiv profitul ratat, suportate de întreprindere ca urmare a îndeplinirii unor dispoziții date de autoritățile administrației publice și de alte organe (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau de persoane cu funcții de răspundere ale acestor organe, care au încălcat drepturile întreprinderilor... urmează a fi reparate din buget...”.

Sub aspectul armonizării legislației naționale cu principalele instrumente juridice în materie de protecție a drepturilor și libertăților persoanei, vom menționa că la art.41 din Protocolul nr.11 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale³³ se prevede: „Dacă Curtea (se are în vedere Curtea Europeană a Drepturilor Omului – *n.a.*) declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale, și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decît o reparație incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă”.

Ca atare, dreptul la repararea prejudiciului moral (sau material) nu se raportează la șirul drepturilor care sînt apărute de Convenție. De aceea, lipsa în legislația statelor-părți la Convenție a posibilității unei asemenea reparații (sau insuficiența reparației) nu constituie o încălcare a Convenției. Deoarece din textul Convenției nu rezultă obligația statelor-părți de a asigura părții lezate reparația în volumul deplin, Convenția nu poate fi privită în acest sens ca tratat internațional care ar avea prioritate asupra reglementărilor naționale.

Cu toate acestea, considerăm că seria de argumente invocate mai sus este suficientă pentru a tranșa pozitiv problema reparării prejudiciului moral către persoana juridică care a suferit de pe urma acțiunilor ilicite ale organelor judiciare.

Iar în ce privește practica judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului, nu este totul atât de banal precum pare la prima vedere.

Astfel, posibilitatea reparării prejudiciului moral de către o persoană juridică a fost confirmată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârea sa din 6.04.2000 în cauza *Comingersoll S.A. versus Portugalia*.³⁴ Conform acestei hotărâri, instanța nu poate exclude posibilitatea acordării companiei comerciale respective a reparației pentru prejudiciul nematerial, care poate include revendicări ce sînt mai mult sau mai puțin „obiective” ori „subiective”. Așa cum remarcă Curtea, se va lua în considerație: reputația companiei; gradul de determinare în planificarea deciziilor; piedicile în gestionarea companiei; incomoditățile și deranjamentele provocate membrilor conducerii companiei.

Ținînd cont de cele menționate, propunem operarea modificărilor necesare în art.524 CPP, în art.14-16, 1405, 1422-1424 din Codul civil. Esența modificărilor constă în faptul că acolo unde e specificată expresia „persoana fizică” se impune completarea „sau juridică”. Iar acolo unde e specificat „persoana” să fie formulat „persoana fizică sau juridică”.

În concluzie, considerăm că prin „prejudiciu moral” trebuie să înțelegem încălcarea, lezarea sau privarea ilegală de valorile sau drepturile personale nepatrimoniale ale persoanelor fizice sau juridice, care le aparțin din momentul nașterii (înregistrării de stat) sau în virtutea legii (dreptul la viață, sănătate, onoare, demnitate, reputația profesională, inviolabilitatea domiciliului, proprietate, viața privată, secretul personal și familial, dreptul asupra unui rezultat al activității intelectuale etc.), care a dus la cauzarea persoanei fizice a unor suferințe psihice sau fizice ori la lezarea reputației profesionale a persoanei juridice sau fizice.

Prin „prejudiciu moral cauzat persoanei juridice” trebuie să înțelegem încălcarea drepturilor ei personale nepatrimoniale și patrimoniale, exprimată prin lezarea reputației profesionale.

Persoana juridică nu trebuie privită numai ca subiect al dreptului de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Ea trebuie privită, fără nici un fel de reticență, ca subiect al dreptului de reabilitare în procesul penal. Odată ce în Capitolul VI al Titlului III din Partea Specială a Codului de procedură penală nu se face nici un fel de excepție în acest sens, trebuie să recunoaștem că persoana juridică beneficiază de aceleași condiții de reabilitare

ca și o persoană fizică. Cu unele excepții, desigur. De exemplu, în cazul persoanei juridice nu poate fi vorba de restabilirea drepturilor ei de muncă, de protecție socială, de locuință etc.

Prejudiciul nematerial reprezintă o parte a prejudiciului în general, cu excepția prejudiciului material. Pe lângă prejudiciul moral, el include drepturile încălcate de muncă, la pensie, la locuință și alte asemenea drepturi susceptibile de restabilire. În acest sens, nu putem fi de acord cu A.Bloșenco, care identifică noțiunile „prejudiciu nematerial” și „prejudiciu moral”.³⁵ Pentru confirmarea justeței poziției pe care o susținem, este suficient să ne adresăm prevederilor art.11 din Codul civil. Astfel, din confruntarea dispozițiilor de la lit.b) și i) ale acestui articol ne putem da seama că restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui, pe de o parte, și repararea prejudiciului moral, pe de altă parte, constituie două metode de sine stătătoare de apărare a drepturilor civile.

Drepturile încălcate de muncă ale persoanei reabilite sînt primele în suita drepturilor susceptibile de restabilire.

Conform lit.e) art.82 din Codul muncii, contractul individual de muncă poate înceta în cazul privării, prin hotărâre a instanței de judecată, de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate. De asemenea, amintim că, potrivit art.200 CPP, învinuitul sau inculpatul poate fi suspendat provizoriu din funcție, de către administrație, la demersul procurorului.

La art.14 al Legii se stabilește că persoana fizică eliberată din lucru (funcție) în legătură cu condamnarea ilegală sau suspendarea din lucru (funcție) în legătură cu tragera ilegală la răspundere penală este restabilită la locul de muncă anterior (în funcția anterioară), iar în caz de imposibilitate (lichidarea întreprinderii, instituției, organizației, reducerea statelor), aceștia i se oferă un loc de muncă (funcție) echivalent cu cel ocupat anterior.

Considerăm că lista cazurilor în care nu este posibilă restabilirea la locul de muncă anterior, pe care ne-o prezintă legiuitorul, este incompletă. În opinia lui L.A. Prokudina, alte asemenea cazuri sînt: reducerea stabilă a capacității de muncă care împiedică executarea normală a obligațiilor de serviciu; prezența contraindicațiilor medicale privind îndeplinirea lucrului anterior; privarea de dreptul de a conduce mijlocul de transport; refuzul organului colegial de a alege persoana în funcție eligibilă anterior ocupată etc.³⁶ Considerăm că toate aceste cazuri, cu titlu exemplificativ, trebuie indicate la art.14 al Legii, pentru a nu discrimina diferitele categorii de persoane care își exercită dreptul de reabilitare. Or, conform art.9 CPP, „toți sînt egali în fața legii, a organelor de urmărire penală și a instanței de judecată fără deosebire de sex, rasă, culoare... sau oricare altă situație”.

Conform art.14 al Legii, locul de muncă (funcția) i se va oferi persoanei fizice în termen de cel mult o lună de la data depunerii cererii, dacă aceasta a fost depusă în termen de trei luni de la data primirii de către persoana fizică a avizului despre rămânerea definitivă a sentinței de achitare sau a adoptării hotărârii privind scoaterea persoanei de sub urmărirea penală sau încetarea urmăririi penale pe temei de reabilitare.

De asemenea, potrivit aceleiași norme, înscrierea respectivă în carnetul de muncă, introdusă în legătură cu condamnarea ilegală sau suspendarea provizorie ilegală din funcție, se consideră nevalabilă; la cererea persoanei fizice, administrația întreprinderii, instituției sau organizației îi eliberează acesteia un duplicat al carnetului de muncă fără înscrierea care a fost considerată nevalabilă.

Considerăm că, dacă administrația nu a îndeplinit cerințele celui reabilitat sau acesta nu este de acord cu hotărârea adoptată, el poate, în conformitate cu art.355 din Codul muncii, să adreseze, în instanța de judecată competentă, cererea privind soluționarea litigiului individual de muncă.

Sîntem de părere că restabilirea drepturilor încălcate de muncă ale persoanei reabilitate nu trebuie să se limiteze doar la restabilirea în lucru (funcție), așa cum rezultă din Lege. Trebuie restabilite toate drepturile de muncă ale celui reabilitat: dreptul la acordarea anuală a concediului de odihnă (inclusiv dreptul la compensarea concediilor de odihnă anuale nefolosite); dreptul preferențial la menținerea la lucru în cazul reducerii numărului sau a statelor de personal; dreptul la participarea în administrarea unității; dreptul la libera asociere în sindicate; dreptul la formarea profesională, reciclare și perfecționare etc. În acest context, textul Legii urmează să fie completat cu noi norme care ar garanta restabilirea eficientă și promptă a tuturor acestor drepturi, astfel încît celui reabilitat să-i fie restabilită situația inițială de muncă, în virtutea regulii „*in integrum restituito*”.

În condițiile de continuă criză a locuințelor, restabilirea drepturilor la locuință ale persoanei reabilitate comportă o semnificație deosebită.

În conformitate cu pct.6) alin.2 art.63 din Codul cu privire la locuințe al Republicii Moldova, adoptat de Sovietul Suprem al RSS Moldovenești la 3.06.1983³⁷, încăperea de locuit se menține pentru chiriaș ori pentru membrii familiei lui, în cazul arestării acestuia, în decursul întregii perioade de aflare sub urmărire sau inculpare într-o cauză.

Aceasta este o excepție de la regulă. Iar, conform regulii stabilite la alin.1 art.63 din Codul cu privire la locuințe, în cazul cînd chiriașul ori membrii familiei lui lipsesc temporar, încăperea de locuit li se menține timp de șase luni.

Această regulă se referă la persoana care a fost condamnată ilegal, iar ulterior a obținut dreptul la reabilitare. În context, la art.17 al Legii se prevede că autoritățile administrației publice locale îi vor restitui persoanei fizice care și-a pierdut dreptul la locuință, ca urmare a condamnării ilegale, locuința deținută anterior de ea, iar în cazul cînd acest lucru nu este posibil, îi vor oferi peste rînd o locuință echivalentă în aceeași localitate.

În Federația Rusă, reglementarea similară celei prevăzute la alin.1 art.63 din Codul cu privire la locuințe al Republicii Moldova a fost declarată neconstituțională, prin Hotărîrea Curții Constituționale a Federației Ruse, nr.8 din 23.06.1995, referitoare la controlul constituționalității alin.1 și pct.8 alin.2 art.60 din Codul cu privire la locuințe al Federației Ruse.³⁸ S-a constatat, în special, că absența temporară a cetățeanului, inclusiv datorită condamnării la pedeapsă privativă de libertate, nu poate de felul său să servească drept temei de privare a acestuia de dreptul de folosire a spațiului de locuit.

Cum proporția fondului locativ de stat s-a redus considerabil în comparație cu proporția fondului locativ privat, este necesară examinarea problemei privind restabilirea drepturilor persoanei reabilitate la locuință din fondul privat.

Astfel, dacă membrii familiei celui reabilitat, în perioada detenției acestuia, au privatizat spațiul locativ, fără a lua în considerație interesele celui reabilitat, el este în drept să conteste în instanța de judecată legalitatea contractului de privatizare a locuinței. Dacă, însă, în perioada condamnării, cel reabilitat avea dreptul de proprietate asupra locuinței, acest drept i se păstrează și după condamnarea ilegală și ispășirea pedepsei.

În cadrul Legii se prevede posibilitatea restabilirii și altor drepturi ale celui reabilitat, decît drepturile de muncă, la pensie sau la locuință. Avem în vedere drepturile la restabilirea în gradul militar sau în alte grade, precum și drepturile la restabilirea ordinelor și medaliilor.

În mod regretabil, în Lege nu se conține nici o prevedere cu privire la restabilirea în drepturi a persoanei care a fost exmatriculată din instituția de învățămînt, datorită aplicării față de ea a acțiunilor ilegale ale organelor judiciare. Necesitatea în asemenea prevedere este evidentă, luînd în considerație că, într-o asemenea ipoteză, în frecvente cazuri, în orbita procesului penal sînt atrase în mod ilegal persoane minore.

De aceea, recomandăm completarea Legii cu art.17¹, avînd următorul conținut:

„Restabilirea persoanei, exmatriculate din instituția de învățămînt, în legătură cu condamnarea ei ilegală sau tragerea ei ilegală la răspundere penală, se face, în baza cererii acestei persoane, de către administrația instituției de învățămînt, în termen de o lună din momentul depunerii cererii”.

Referințe:

1. Н.С. Малейн. *Возмещение вреда, причиненного личности*. – Москва: Юридическая литература, 1965, p.8.
2. А.М. Эрделевский. *Компенсация морального вреда*. – Москва: БЕК, 1999, p.1.
3. A.Boșenco. *Răspunderea civilă delictuală*. – Chișinău: ARC, 2002, p.49.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.111-115.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162.
6. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1994, nr.2.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.62.
8. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 16.10.1995 №11 по делу о проверке конституционности ст.124 Закона РСФСР от 20.11.1990 «О государственных пенсиях в РСФСР» // <http://lib.ksrf.ru/doc.asp?ID=36937&PSC=1&PT=1&PT=1&Page=4>
9. *A se vedea*: М.В. Максименко. *Реабилитация в суде первой инстанции*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Владимир, 2006, p.19.
10. *A se vedea*: М.Ф. Полякова. *Имущественные проблемы реабилитации по советскому праву*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1977, p.86-100.
11. *A se vedea*: А.М. Эрделевский. *Компенсация морального вреда*, p.3.
12. Ю.Коршунов. *О компенсации морального вреда* // *Хозяйство и право*, 1995, nr.4, p.132; В.Казанцев, Н.Коршунов. *В каких случаях компенсируется моральный вред* // *Российская юстиция*, 1998, nr.2, p.39.
13. Л.А. Прокудина. *Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов*. – Москва: Городец, 1998, p.39.
14. А.В. Шичанин. *Проблема становления и перспективы развития института компенсации морального вреда*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1995, p.17.
15. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p.105-113.
16. Dicționarul explicativ al limbii române. – București: Univers enciclopedic, 1996, p.652.
17. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации №10 от 20.12.1994 «Некоторые вопросы применения законодательства о компенсации морального вреда» // *Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации*, 1995, nr.3, p.9.
18. М.В. Максименко. *Реабилитация в суде первой инстанции*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Владимир, 2006, p.20.
19. *A se vedea*: К.И. Голубев, С.В. Нарижный. *Компенсация морального вреда как способ защиты немущественных благ личности*. – Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2004, p.196; М.В. Максименко. *Op. cit.*, p.22.
20. *A se vedea*: М.М. Громзин. *Новый вид морального вреда и метод определения размера его компенсации в денежной форме* // *Закон и право*, 2002, nr.5, p.55.
21. *A se vedea*: В.Я. Понарин. *Защита имущественных прав в уголовном процессе России*. – Воронеж, 1994, p.84-86; А.М. Эрделевский. *Компенсация морального вреда в России и за рубежом*. – Москва, 1997, p.195-197.
22. *A se vedea*: К.И. Голубев, С.В. Нарижный. *Op. cit.*, p.124-128.
23. *A se vedea*: А.А. Подопригра. *Реабилитация в уголовном процессе России*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ростов-на-Дону, 2004, p.16-17.
24. *A se vedea*: В.В. Бойцова, Л.В. Бойцова. *Реабилитация необоснованно осужденных граждан в современных правовых системах*. – Тверь, 1993, p.97-98; Т.Н. Москалькова. *Честь и достоинство: как их защитить*. – Москва, 1992, p.126-127.
25. *A se vedea*: V.Grosu. *Persoana juridică și problematica subiectului în dreptul penal* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.3, p.32-34; Idem. *Răspunderea penală a persoanei juridice și categoriile teoriei delictului prin prisma politicii penale și criminologiei* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.10, p.44-46; Idem. *Persoana juridică și pedeapsa penală* // *Revista Națională de Drept*, 2002, nr.4, p.37-44; Idem. *Răspunderea penală a persoanei juridice: evoluție, revoluție sau regres al gândirii juridice?* // *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”*. Vol.I. – Chișinău: USM, 2001, p.279-282; X.Ulianovschi. *Răspunderea penală a persoanelor juridice* // *Revista Națională de Drept*, 2002, nr.2, p.4-7; C.Balaban. *Persoana juridică, subiect activ al infracțiunii* // *Revista de Drept Penal*, 2002, nr.2, p.80-81; I.Pascu, M.Gorunescu. *Răspunderea penală a persoanei juridice în perspectiva adoptării unui nou Cod penal român* // *ProLege*, 2004, nr.2, p.25-38; G.Dimofte, C.Pus. *Răspunderea penală a persoanei juridice* // *Revista de Drept Penal*, 2005, nr.1, p.122-128; А.С. Никифоров. *Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности*. – Москва: Юрифор, 2004.
26. Gh.Dumitru. *Persoana juridică. Subiect pasiv al infracțiunii de calomnie* // *Revista de Drept Penal*, 2000, nr.2, p.77-78.
27. *A se vedea*: D.Tröndle. *Strafgesetzbuch*. – München: Verlag C.H. Beck, 1995, p.954-960.
28. *A se vedea*: M.Veron. *Droit penal special*. – Paris: Dalloz, 1999, p.124.
29. *A se vedea*: F.Antolisei. *Manuale di diritto penale italiano. Parte speciale I*. – Milano, 1996, p.183-184.
30. *A se vedea*: И.Л. Марогулова. *Защита чести и достоинства личности*. – Москва, 1998, p.10-11; А.М. Эрделевский. *Op. cit.*, p.95.
31. *A se vedea*: В.Т. Смирнов. *Обсуждение Основ гражданского законодательства* // *Правоведение*, 1992, nr.2, p.107.
32. *A se vedea*: S.Secieru, R.Starașciuc. *Particularitățile apărării reputației profesionale* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.1, p.47-50.
33. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol.1. – Chișinău: Moldpres, 1998, p.373-386.
34. *Case Comingersoll S.A. versus Portugal* // <http://cmiskp.echr.coe.int>
35. *A se vedea*: A.Boșenco. *Răspunderea civilă delictuală*, p.57-61.
36. *A se vedea*: Л.А. Прокудина. *Op. cit.*, p.47.
37. Вештиле Советулуй Супрем ал РСС Молдовенешть, 1983, nr.6.
38. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 23.06.1995 №8 по делу о проверке конституционности части 1 и пункта 8 части 2 ст.60 Жилищного кодекса РСФСР // www.ksrf.ru/doc/postan/p8_95.htm